

İNGİLİZ KADIN SEYYAHLARA GÖRE 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLET VE TOPLUM YAPISI

Öğr. Gör. Dr. Bahar KARATAŞ

İNGİLİZ KADIN SEYYAHLARA GÖRE 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLET VE TOPLUM YAPISI

Yazar

Bahar KARATAŞ

ISBN: 978-625-94130-4-4

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'ne aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Sadık HANGÜL

1. Baskı: Ankara | Kasım, 2023

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetkeyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA,

Tel: 0 312 395 85 71

Matbaa Sertifika No: 47479

İNGİLİZ KADIN SEYYAHLARA GÖRE 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLET VE TOPLUM YAPISI

Öğr. Gör. Dr. Bahar KARATAŞ

Bahar KARATAŞ

Bahar Karataş, 29.11.1984 tarihinde Trabzon doğdu.1994 yılında Mimar Sinan İlkokulunu; 2002 yılında Kanuni Anadolu Lisesi'ni; 2008 yılında da Ankara Üniversitesi-Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon Programını tamamladı. 2008-2011 yılları arasında Özel Eğitim Kurumlarında çalıştı. 2011 Kasım ayında Karadeniz Teknik Üniversitesi Vakıfkebir Meslek Yüksekokuluna Okutman olarak atandı ve KTÜ Yabancı Diller Yüksekokulunda görevlendirildi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında yüksek lisansını yapmaya 2012 yılında başladı. 2023 yılında Doktorasını tamamladı. Şu anda Trabzon Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. Karataş, evli ve iki çocuk annesi olup çok iyi düzeyde İngilizce, orta düzeyde Almanca ve Latince bilmektedir.

ÖN SÖZ

Bir devletin siyasi, askeri ve sosyal tarihi ile ilgili çalışma yaparken yararlanılan önemli kaynaklarından biri de seyahatnamelerdir. Kendine göre sebeplerle yolcuğa çıkan seyyahlar, bir antropolog gibi gezip gördükleri yerleri incelemiş, araştırmış ve tarihi çalışmalara ışık tutarak, seyahat edemeyen okuyucuların adeta aynası konumunda görev görmüşlerdir. 19. yüzyıldan önce Doğu topraklarına birçok seyahat düzenlenmiştir. Ancak 19. yüzyıl Osmanlı topraklarına İngiltere’den gelen seyyahların zirve yaptığı bir dönemdir. Bu dönemde farklı olana duyulan merak, ekonomik, siyasi ve kültürel nedenler seyyahların Osmanlı Devleti’ne akın etmesine sebep olmuştur. Bu dönemi önemli kılan diğer unsurlar da Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin dış politikada etkin rol oynaması ve Oryantalist çalışmaların her alanda artmasıdır. İktisadi yönden de emperyalizmi zirveyi taşıyan Batı, kendini “üstün” ve “yenilmez” bir konuma koyarak, Doğu toplumlarına kendisini kabul ettirmeyi de kendine görev edinmiştir. Bunu yaparken de kendisine ve toplumuna keskin ve “değiştirilemeyen” bir Doğu imajı çizmiştir. Bu imgeleri kabul ettir menin yanında Avrupa’daki okuryazar kesiminin artmasından ve birçok seyyah ekonomik yönden Doğu’yu yazmanın kendilerine ayrıca bir katkı sağlayacağını bildiğinden, Doğu’ya yaptıkları seyahatlerde sadece gördüklerinden değil duyduklarından da yola çıkarak bir toplumu farklı göstermeye çalışmıştır.

Bu çalışma bu unsurları dikkate alarak İngiliz kadın seyyahların Osmanlı topraklarına gelerek, Osmanlı Türklerinin yaşayışlarını, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini ne ölçüde oryantalist imgeler kullanarak yazdıklarını belirlemek, bir toplumu nasıl tahlil ettiklerini incelemek ve kendisinden sonra yazılacak çalışmalara ne ölçüde katkı yapacaklarını ölçmek amacıyla yazılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 19. yüzyılda Osmanlı topraklarında bulunan Julia Pardoe, Lady Hornby, Mary Adelaide Walker, Lucy M.J Garnett ve Fanny Janet Blunt’ın yazmış oldukları eserlerin derinlemesine incelemesi kitapta yer almaktadır. Bu kadın seyyahları önemli kılan diğer bir unsur da, ayrı ayrı Osmanlı’nın sancılı son yüzyılına şahit olmalarıdır.

Uzaklara yapılan seyahatlerin vazgeçilmez topraklarına yüzyıllarca ev sahipliği yapan Osmanlı Devleti üzerine birçok seyahatname yazılmıştır. Bu seyahatnamelerin çoğunun ele alınış şekli kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Kimi seyyah eserlerinde belirli bir amaç gütmekten ziyade gezip gördüğü yerlerden ve toplumların yaşayışlarından bahsetmesine rağmen azımsanmayacak derecede seyyah daha çok Batı’nın kafasında yüzyıllardır süre gelen “Doğu imajını” pekiştirmek ya da kanıtlamak yoluna gitmiş, yani bir amaç doğrultusunda yola çıkmıştır. Şarkiyatçılık ve emperyalizmle beraber coğrafi olarak daha çok tezahür eden Doğu-Batı farklılığının geçirdiği dönüşüm ki bu dönüşümün bir sonucu da “ötekileştirme” politikasıdır ve günümüze kadar gelen bir süreci ifade etmek tedir. Kendisinden olmayanı tanımayı amaçlarken önyargılı söylemlerinde orta-

ya çıkmasına ve kalıplaşmasına neden olan Doğu çalışmalarına çeşitli açılardan bakmak gerekir. İngiliz kadın seyyahlar zorluklara aldırmadan aile üyeleri ile beraber Osmanlı topraklarına gelmiş veya bu topraklarda uzun yıllar yaşamış ve burada şahit olduklarını kimi zaman yanlı kimi zamansa önyargısız bir tutumla betimlemeye çalışmıştır. Ancak bu kadın seyyahların gözden kaçırdıkları durum kendi toplumları olmuştur. Toplumsal ve siyasal krizler yaşayan ancak emperyalizmi zirveye taşıyan Britanya için Victoria Dönemi ikilemler çağıdır. Zengin çok zengin, fakir ise çok fakirdir. Kadınlar ve çocuklar ise güç koşullarda çalıştırılan işçilerdir. Ancak bu durumların hiçbiri seyyahların yanlı çıkarımlar yapmasını engellememiştir. Bunun bir sebebi de İngiltere'nin o esnada bulunduğu konjonktürel durumdur. Çelişiklere rağmen o dönemde İngiltere üzerinde güneş batmayan bir imparatorluktur. Osmanlı Devleti ise eski gücünü kaybetmiş ve Avrupalı devletlerin dış politikalarıyla ayakta durmaya çalışan bir durumdadır. Entelektüel yönleri çok güçlü olan bu kadın seyyahlar yazdıkları eserlerin hem tarihe hem de kendi ekonomilerine katkı sağ layacağını da farkındadırlar. Çünkü onlar erkeklerin giremediği, ancak Batı'nın tahayyülünde en yüksek düzeyde bulunan bir alana girmeyi başarmış kişilerdir. Bu yer "Harem"dır. Nitekim çalışmada ele alınan kadın seyyahlardan Julia Par doe 1838 yılında yayınladığı "Harem" adlı kitabının önsözünde şöyle demektedir: "Türkiye üzerine yazdığım son kitabımın elde ettiği olağanüstü başarı, beni elinizdeki Şark Hikâyelerini yazmaya sevk etti. Bunlar, başta Ramazan ayı olmak üzere, çeşitli eğlence dönemlerinde varlıklı Türklerin haremlerinde, Doğulu malcılar tarafından anlatılan gerçek hikayeleridir." Harem'in her yerine girmeyi başaran, Osmanlı kadınlarıyla dost olan, onları dinleyen, anlamaya çalışan yeri geldiğinde en ağır eleştirileri yapma hakkını kendilerinde gören bu seyyahlar hem Osmanlı toplum yapısını, yaşayış tarzlarını, dinlerini, gelenek ve göreneklerini ayrıntılı yazmaya çalışmış hem de Batı'da çok merak edilen Osmanlı kadınının anlatmışlardır. Sadece sosyolojik açıdan değil sistematik açıdan da devleti tanıtmaya ve inceleme yoluna gitmişlerdir.

Bu kitapta yer alan bilgiler, araştırmalar ve incelemeler Şubat 2023'de sunduğum "İngiliz Kadın Seyyahlara Göre 19. Yüzyıl İkinci Yarısı Osmanlı Devlet Ve Toplum Yapısı" adlı doktora çalışmasının ürünüdür. Çalışmanın hazırlanmasında her konuda desteğini aldığım, emeklerini her daim hissettiğim, eğitici ve öğretici katkılarını gördüğüm çalışmanın her aşamasında beni aydınlatan danışman hocam Doç. Dr. Ahmet KARAÇAVUŞ'a teşekkürlerimi ve minnet duygularımı ifade etmek isterim. Çalışmalarımı titizlikle inceleyen, farklı bakış açısı getirerek yol gösteren sevgili babam Prof. Dr. Selahattin Köse ve sayın hocam Doç. Dr. Bayram Sevinç'e teşekkürü bir borç bilirim.. En büyük teşekkürüm ise sevgili aileme. Onlar olmasaydı bu kitabı yazamazdım.

Öğr. Gör. Dr. Bahar KARATAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
--------------	---

1. BÖLÜM

ORYANTALİZM BİLİMİ VE VİKTORYA DÖNEMİ.....	1
1.1. Oryantalizm İncelemesi.....	1
1.1.1. Oryantalizmin Doğu-Batı Ayrımı ve Kırılma Noktaları.....	27
1.1.2. Seyahatnamelerin Oryantalizme Katkısı.....	43
1.1.3. Viktorya Dönemi ve Kadın	57
1.1.3.1. Viktorya Döneminde Kadın.....	68

2. BÖLÜM

OSMANLI MERKEZİ SİSTEMİ, EĞİTİM VE ŞEHİRLER.....	75
2.1. Osmanlı Merkezi sistemi	75
2.1.1. Millet Sistemi	81
2.1.2. Osmanlıda Aristokrasi	81
2.1.3. Osmanlı Devlet Adamları ve Rüşvetin Yaygınlığı.....	84
2.1.4. Seyyahlara Göre Son Osmanlı Padişahları	87
2.1.5. 1908 Seçimleri ve Mali Yapı.....	92
2.1.6. Yargı Sistemi	96
2.1.7. Osmanlı Ordusu'nun İçinde Bulunduğu Durum.....	97
2.1.8. Türklerde Toprak sistemi.....	102
2.2. Seyyahlara göre Eğitim.....	107
2.2.1. Mekteb-i Harbiye	107
2.2.2. Medreseler	109
2.2.3. Dârülmuallimât	113
2.2.4. Müteferrika ve Matbaa.....	117
2.2.5. 1870 sonrası Eğitim	118
2.3. Osmanlı Şehirleri.....	130
2.3.1. Şehir Yapısı	130
2.3.2. Mahalleler	134
2.3.3. Lonca Teşkilatı	136
2.3.4. Galata / Pera	146
2.3.5. Mezarlar	150
2.3.6. Sarnıçlar	153
2.3.7. Hamamlar ve Kahvehaneler.....	155

2.3.8. Türk Köyleri ve Kasabalar	157
2.3.9. Türk Evleri.....	162
3. BÖLÜM	
OSMANLI TÜRKLERİ	169
3.1. Osmanlı Türkleri Toplum Yapısı.....	169
3.1.1. Türkler	169
3.2. Kurumsal İslam.....	176
3.2.1. Ortodoks İslam	176
3.2.2. Tekke İslam'ı (Tasavvuf) ve Dervişler.....	179
3.2.3. Batıl İnanışlar	189
3.2.4. Kadercilik.....	198
3.3. Dini Pratikler	200
3.3.1. Ramazan Ayı.....	200
3.3.2. Kurban Bayramı ve Hacılık	203
3.4. Osmanlı Kadını ve Aile	204
3.4.1 Osmanlı Kadını.....	204
3.4.2. Düğün Merasimi.....	222
3.4.3. Doğum ve Çocuk.....	229
3.4.4. Sünnet Düğünü	235
3.4.5. Cariyeler	239
3.5. Yemek, Giyim-Kuşam ve Eğlence Kültürü	249
3.5.1. Yemek, Sofra Adabı ve İçecek Çeşitleri.....	249
3.5.2. Giyim -Kuşam	252
3.5.3. Eğlence Kültürü	258
SONUÇ.....	261
KAYNAKÇA.....	267
EKLER.....	279

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
AÜ. : Atatürk Üniversitesi
Bkz. : Bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev. : Çeviren
DTCF : Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Ed. : Editör
İA. : İslam Ansiklopedisi
No. : Numara
S. : Sayfa
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
UK : United Kingdom
Vd. : Ve diğerleri
Vol. : Volume